

Olvasók online közössége = e-olvasás?

JÁVORKA Brigitta

Bevezetés

Sok ember gondolja azt, hogy az olvasás jövője csak az elektronikus könyvekben lakozik, a nyomtatott könyvek pedig teljesen el fognak tűnni. Tekinthesünk úgy erre a gondolatra, mint disztópiára, de mindenképpen figyelmet kell fordítanunk az olvasási kultúra ezen részére is. Számos országban megszokottá vált az elektronikus könyvek vásárlása és könyvtári kölcsönzésük; Magyarországon egyelőre csak kialakulóban lévő e-könyves kultúráról beszélhetünk. A kiadók szép számban állítanak elő elektronikus könyveket, és a könyvtárak között folyamatossá vált a párbeszéd, miként tudnának e-könyveket szolgáltatni olvasóiknak. A magyar kiadók és könyvtárosok mostanáig meglehetősen passzívak voltak e téren, ami magyarázható finanszírozási problémákkal, technológiai hiányosságokkal vagy azzal, hogy úgy gondolták, a hazai közönségnek

nincs szüksége ilyen jellegű innovációra. A téma kulcskérdése, hogy jelenleg nincs törvényi szabályozás az elektronikus könyvek kölcsönzéséről,¹ ami azt jelenti, hogy a magyar nyelvű e-könyvek többnyire csak illegálisan szerezhetők be: nem kölcsönözhetők a könyvtárakból, a könyvkiadók kínálatában pedig még kevés magyar cím szerepel. Ha valaki eddig elektronikus könyvet akart olvasni, kevés szabadon hozzáférhető mű közül választhatott, esetleg olvashatott idegen nyelvű kiadványokat, amelyeket olyan világméretű terjesztőtől vásárolt, mint pl. az Amazon.com, illetve letölthette a magyar nyelvű kiadás illegális verzióját az internetről. Ezek az elektronikus könyvek a legtöbb esetben nyomtatott kiadványok olvasók által szkennelt verziói, vagy nem hivatalos fordítók által készített, hibától hemzsező, „kalóz” szövegek, de ahogy egy híres könyves interjúban olvashatjuk: „A kalóz e-könyvek évekig hatalmas hiányt pótoltak.”²

A hivatalos e-könyvek hiánya miatt olyan online közösségek alakultak ki, amelyek elektronikus könyvek cseréjével foglalkoznak. A magyar szakirodalom számtalan publikációt és kutatási eredményt tud felmutatni a Moly.hu könyves közösségi^{3,4}, illetve a Rukkola.hu könyvcseré^{5,6} oldallal kapcsolatban, de az elektronikus könyvekkel foglalkozó online közösségeket eddig még senki sem vizsgálta. A könyvcserét tanulmányozó korábbi kutatásokból fontos következtetéseket vonhatunk le erre a területre vonatkozóan is.

Először tisztáznunk kell két fogalmat: az első, az *elektronikus könyvcseré*. Talán nem ez a legjobb kifejezés, amellyel a jelenséget leírhatjuk, jobbat mégsem találtam. Amikor valaki átad egy e-könyvet egy másik személynek, az esetek többségében ezért cserébe egy másik e-könyvet kap, bár nem feltétlenül ugyanattól a személytől, hasonló rendszerben, mint a Rukkola.hu könyvcserés weboldal esetében. Ám itt nem nyomtatott, hanem elektronikus könyvekről van szó, így mivel a „rukkolázás” esetében könyvek cseréjéről beszélünk, itt az elektronikus könyvcseré a megfelelő kifejezés. Ez a folyamat nem tekinthető ajándékozásnak vagy felajánlásnak, hiszen az e-könyv átadója is megtartja magának a könyvet, de nem is kölcsönadás, hiszen az a személy, aki megkapja, nem fogja visszaadni. Ugyanakkor több mint egyszerű átküldés és letöltés, mert aki kapja, tovább fogja adni valaki másnak, sőt az is lehet, hogy egy teljesen más elektronikus könyvet fog továbbküldeni, és így lassan kialakul a cserélődő e-könyvek körforgása.

A másik kifejezés, amelyre szeretnék rávilágítani, az *online közösség* fogalma. Werner Fröhlich⁷ szerint a közösség „*csoportok vagy társadalmi rendszerek ideáltipikus meghatározása, amelyek az egyes tagok közötti szilárd kötődések eredményeként spontán módon vagy kifejezetten érzelmi alapon követik közös célkitűzéseiket. Ilyenek a család, baráti kör, szomszédság, vallási szekták. A közösségeket a „lényegi akarat vezeti.*”⁸ Jelen esetben olyan közösségekről beszélünk, amelyek a virtuális térben működnek, szabályaik és közös céljaik vannak, a tagoknak azonos az érdeklődésük vagy bizonyos információk, szolgáltatások

megosztására van szükségük, vagyis létezik egy olyan elem, amely okot adott a közösség kialakulására. Az általunk vizsgált esetekben ez pedig az elektronikus könyvolvasás.

Problémafelvetés

A kutatásom során azok között készítettem felmérést, akik e-könyveket is olvasnak. Kidolgoztam egy kérdőívet, melyet elérhetővé tettem különböző Facebook csoportokban (Könyvtárosok, Pécsi egyetemisták, Rukkola.hu pécsi felhasználói, stb.), a Moly.hu weboldalon és kiküldtem a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának hallgatóinak. A kérdőívre, melynek kitöltésére 2013. november 2-a és 15-e között volt lehetőség, összesen 907 válasz érkezett.

A kutatásom során a következő kérdésekre próbálok majd választ adni:

1. *Hol találhatóunk ilyen közösségeket az interneten?*

Közösségi oldalakat, blogokat vagy régi típusú fórumokat, esetleg torrent oldalakat használnak? Mi a legnépszerűbb platform? Kihasználják-e a Web 2.0 nyújtotta lehetőségeket?

2. *Hogyan működnek ezek a közösségek?*

Kommunikálnak-e egymással a könyvek tartalmáról is, vagy csupán magának a cserének a lebonyolításáról? Kötnek-e barátságokat, ismeretségeket? Szóval igazi közösséget alkotnak-e, vagy csupán egy olyan csoportot, ami egymástól teljesen idegen emberekből áll, és akik ugyanazokat a dolgokat szeretik? Mennyire segítőkészek és barátságosak a közösség tagjai? Melyek a legnépszerűbb könyvek?

3. *Miben különbözik egymástól a klasszikus és az elektronikus olvasók internetes közössége?*

Tanulmányom során a legnagyobb magyar könyves közösségi oldal, a Moly.hu felhasználóinak közösségére is kitérek majd, mert feltételezhető, hogy az oldal felhasználói másoknál gyakrabban olvasnak elektronikus könyveket, ezeket rendszeresen és természe-

tesen használják, vagyis jártasabbak a digitális olvasásban. (A Rukkola.hu felhasználóiról tudjuk, hogy a nyomtatott könyveiket a weboldalon cserélgetik egymással, de az interneten mégsem vásárolnak könyvet.) Vajon ezeknek a könyves közösségi oldalaknak a felhasználói szeretnek-e elektronikus könyveket olvasni, és tagjai-e valamilyen hasonló témával kapcsolatban alakult internetes közösségnek?

Ezen kívül a legfőbb kérdés az, hogy ezek az online közösségek milyen hatással lehetnek az elektronikus könyvek eladási piacára?⁹ Megvásárolják-e a tagok a könyveket legálisan, ha egyszer ingyen – illegálisan – is letölthetik őket? Vajon ez a jelenség visszaveti az e-könyves kultúra fejlődését? Mit tehetnek a kiadók és a könyvtárak ebben a helyzetben, miközben nincs erős törvényi szabályozás a hátuk mögött?

Demográfiai adatok

A kérdőívre válaszolók demográfiai összetétele hasonló a könyves közösségi oldalakkal kapcsolatos kutatások során tapasztaltakhoz. A kitöltők többsége nő (82%) és nagyvárosban, a fővárosban vagy valamelyik megyeszékhelyen lakik (55%). Az átlagéletkor 28 év. A legfiatalabb válaszadó 12 éves, a legidősebb pedig 78 volt. A kitöltők magasan iskolázottak, a többség megszerezte az életkorának megfelelő legmagasabb kvalifikációt.

A válaszadók többsége (74%) használja a könyves közösségi oldalakat: a Moly.hu-t és/vagy a Rukkola.hu-t. Megállapíthatjuk, – ahogy már a korábbi kutatásokból is –, hogy van egy stabil réteg, amelynek tagjai szeretnek olvasni, de ugyanakkor haladva a korral, gyakran használnak internetet, sokszor olvasmányélményeik kiegészítésére. Vajon ők szeretnek-e elektronikus könyveket olvasni?

A felhasználók szokásai

Az olvasási szokásokkal kapcsolatos első kérdés a következő volt: „*Kérlek, gondolj egy átlagos alkalomra, amikor olvasmányt választasz magadnak! Milyen gyakran választasz könyvet az*

alábbi forrásokból?” A kitöltőknek a megadott válaszlehetőségeket kellett értékelniük a következő szavakkal: *soha, általában nem, általában igen, szinte mindig*. Számunkra a legérdekesebb, hogy mindössze 14 személy állította magáról, hogy gyakran vesz elektronikus könyvet, ezzel szemben 679 válaszadó sosem teszi ezt, viszont 120 kitöltő gyakran tölt le ingyenes (vagy kálózkiadványú) e-könyveket, és 319 is inkább ezt teszi. Tehát a válaszadók nagy része nem fizet azért, amikor elektronikus könyvet olvas. Márpedig többségük olvas: 69%-uk válaszolta ezt. A kitöltők 50%-a már rendelkezik saját elektronikus könyvolvasóval, 4% valaki másét használja, 46% pedig valamilyen más eszközön olvas elektronikus könyvet. Utóbbi két csoport számára lenne hasznos, ha a könyvtár lehetővé tenné e-book olvasók kölcsönzését is. Az első táblázatban látható, milyen válaszokat adtak a kitöltők, milyen gyakran olvasnak könyveket a felsorolt műfajokból (a gyakoriságot ötfokú skálán kellett jelölniük). Ha összehasonlítjuk az adatokat a Moly.hu és Rukkola.hu felhasználók válaszaival, azt tapasztalhatjuk, hogy az olvasók a művek jelleg szerinti kiválasztása során nem tesznek igazán különbséget az elektronikus és a nyomtatott könyvek között.^{10, 11}

1. táblázat

Az olvasott e-könyvek műfajai

Műfaj	Érték
Életrajz	1,63
Klasszikus regény	2,97
Kortárs regény	3,48
Krimi és kaland	3,11
Science fiction és fantasy	3,24
Ezoterikus irodalom	1,45
Ismeretterjesztő irodalom	2,16
Tudományos irodalom	2,28
Esszé	1,68
Aktuális politika és társadalom	1,49
Novella, elbeszélés	2,63
Vers	1,89
Dráma	2,04

A válaszadók mindössze 29%-a cserél másokkal e-könyvet, és csupán 13 kitöltő jelezte, hogy gyakran barátkozik a csere során. A többség inkább személytelen forrásokból szerzi be az elektronikus könyveket, például torrent vagy fájlcsere oldalakról, amelyekre a Google keresőjén keresztül talál rá. Tisztában vannak azazal, hogy a kiadványok gyakran illegálisak, így csupán azokkal kívánnak személyesen érintkezni ezzel a témával kapcsolatban, akikben megbíznak.

Éppen ezért a kitöltők többsége nem kívánta megnevezni általában, honnan tölt le elektronikus könyveket. A válaszadók 13%-a jelölte, hogy legalább egy olyan online közösségnek a tagja, amelyik foglalkozik elektronikus könyvekkel is, de a következő kérdés során ezt a közösséget sem akarták megnevezni. Akik ezt mégis megtették, látható, hogy nincsenek tisztában az internetes közösség fogalmával. A legtöbb esetben, amikor szeretnének letölteni egy elektronikus könyvet, torrent oldalakra mennek vagy olyan fórumokra, ahol nincs igazi kommunikáció. Ezeken az oldalakon ugyanis a felhasználók csupán az igényeiket jelzik, illetve adott esetben felhívják a figyelmet a hibákra, de magukról az elektronikus könyvekről nem zajlik párbeszéd, így ezeket nem is tekinthetjük igazi közösségeknek.

A közösségek között a Facebook is felsorolásra került; jellegét tekintve ez már sokkal közelebb áll a korábban meghatározott fogalomhoz. Az oldal felületén az „e-book” szóra keresve számtalan zárt csoportot találunk, amelyek elektronikus könyvek terjesztésével foglalkoznak. Ezek nem mind illegális kiadványok, és értelemszerűen nem mind magyar csoport. Ugyanakkor nem alkothatunk reális képet az itteni helyzetről, mert a csoportok beállításai lehetővé teszik, hogy azok ne csupán zártak, de rejtettek is legyenek, vagyis senki se találhassa meg őket a keresőn keresztül, így számtalan olyan csoport létezhet, amelyek számunkra láthatatlanok.

A másik népszerű közösségi oldal, amelyet említettek, a Moly.hu volt. Az oldalon nemrég vezettek be egy új szabályozást, amely arra vonatkozik, hogy az elektronikus könyvekkel kapcsola-

tos virtuális polcok nem láthatók szabadon a felhasználók számára. Korábban ugyanis több mint 450 polc volt jelen a rendszerben, többségében illegális tartalommal, arra buzdítva a felhasználó társakat, hogy írjanak a polc tulajdonosának, aki majd rövid időn belül elküldi nekik e-mailben az adott könyvet. Ezt a lehetőséget magam is kipróbáltam, és az öt tesztalkalom során azt tapasztaltam, hogy a felhasználók nagyon kedvesek és barátságosak voltak, és azonnal küldték a kért e-könyvet. A szerkesztők azóta úgy döntöttek, hogy hallgatólagosan sem támogatják az elektronikus könyvek illegális terjesztését. Ez a weboldal jó példája annak, milyennek is kéne lennie azoknak a közösségeknek, amelyek feltekerése a kutatás eredeti célját képezték. Itt azonban azt is láthatjuk, hogy a közösség nem annyira az elektronikus vagy éppen a nyomtatott könyvek köré csoportosul, ezek között ugyanis nem tesznek különbséget: az olvasás a kohéziós erő.

Az egyik legismertebb e-könyvforrás a CanadaHun.com weboldal, amely hírportál és fórum egyben. A fórumnak van egy olyan része, amely elektronikus könyvek kérésével és szolgáltatásával foglalkozik. Elsődlegesen azokat a magyarokat szolgálja, akik Kanadában laknak, de bármelyik más ország tagjait is szívesen látják. A külföldi országokban nagyon nehéz magyar nyelvű olvasmányokhoz hozzájutni, így érthető ennek a weboldalnak a népszerűsége. Ezen a felületen igen aktív szociális élet folyik, de ez nem az elektronikus könyvekből adódik, és a beszélgetések sem ezzel kapcsolatosak: ez csupán egy a sok téma közül, amivel a közösség ugyancsak foglalkozik.

Miért nem olvasnak elektronikus könyveket?

A kérdőív kitöltése során volt olyan kérdés, amelyben a válaszadók szabadon kifejezhették, hogy ha nem olvasnak elektronikus könyveket, miért nem teszik ezt. Az *első ábrán* láthatjuk a válaszok kategorizált eredményeit. Mindössze négyen érzékelik problémaként, hogy kevés a legálisan elérhető tartalom. A válaszadók többsége érzelmi alapon közelítette meg a kérdést: szere-

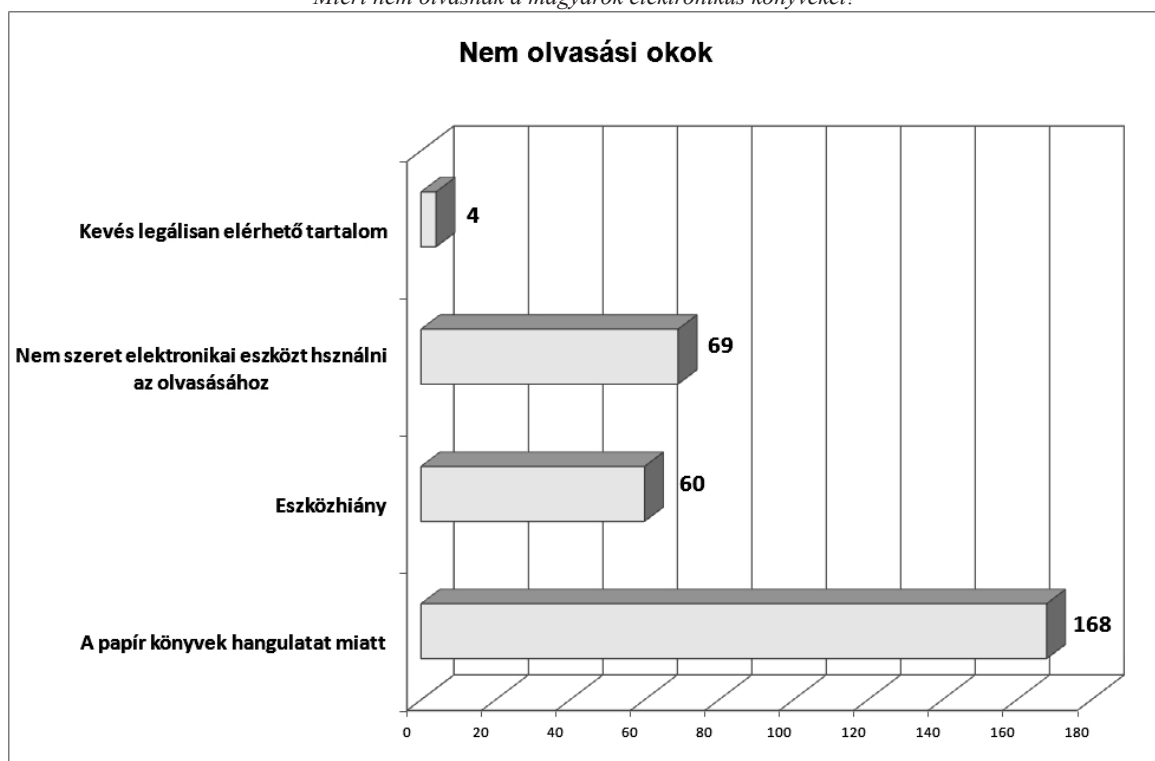
tik a hagyományos könyveket, azok hangulatát és illatát, így nem is akarnak megválni tőlük. Hatvanan válaszolták, hogy nem rendelkeznek e-book olvasóval, ám szeretnék egyet, de túl drága számukra. Ugyanakkor 69 válaszoló nem szeret elektronikai eszközzel olvasni. Fontos megjegyezni, hogy ők nem tesznek különbséget az e-book olvasók és a számítógépek között. Gyakran hoznak fel olyan érveket, hogy ezek az eszközök nagy mértékben rontják a szemet, vagyis nincsenek tisztában azokkal a technológiai újításokkal, amelyek a modern olvasó eszközöket jellemzik.

Konklúzió

Számtalan weboldal megvizsgálása után arra a következtetésre kellett jutnom, hogy nincsen olyan magyar online közösség, amely az általam felállított szempontok szerint foglalkozna az elektronikus könyvekkel. A magyar e-könyv rajongók legtöbbször személytelen forrásokból töltenek le irodalmat, mert a könyvek illegális volta miatt nem akarják, hogy bárki tudjon erről. Mivel a kiadók és a könyvtárak is keresik az utat és a helyüket ebben a rendszerben, a jövőben komoly és nagy változások várhatóak.

1. ábra

Miért nem olvasnak a magyarok elektronikus könyveket?

Az elektronikus könyveket nem olvasók mindössze 32%-a mondta azt, hogy van olyan barátja, aki már megpróbálta rábeszélni az elektronikus olvasásra. Ez a közösségépítés szempontjából fontos: ahogy láthatjuk, a rendszeres használók nem túl aktívak abban, hogy új személyeket vonjanak be a közösségükbe.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni a támogatást tanáromnak, Tóth Máténak, és mindenkinek, aki kitöltötte a kérdőívemet.

Jegyzetek

1. SZALACSI Alexandra: E-book lending services in libraries. In: From collections to connections: turning libraries „inside-out”: The 21st International Bobcatsss Conference. Ankara, 2014. 123–126. p.
2. <http://ebookklub.hu/2013/11/nima-a-kaloz-e-konyvek-evekig-hatalmas-hiany-potoltak/> (Letöltve: 2014. március 23.)
3. AUDUNSON, Ragnar – TÓTH Máté: Social websites for readers – a challenge to libraries? In: Finding new ways. Proceedings of the 19th BOBCATSSS Symposium, Szombathely, Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ, 2011.
4. JÁVORKA Brigitta: Olvasómozgalmak a Moly.hu könyves közösségi oldalon =Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 1. sz. 4–18. p.
5. JÁVORKA Brigitta: Let's refresh your home library! In: From collections to connections: turning libraries „inside-out”: The 21st International Bobcatsss Conference. Ankara, 2014. 109–122. p.
6. JÁVORKA Brigitta: Frissítsd a könyvtárad! = Könyvtári Figyelő, 59. évf. 2013. 2. sz. 287–291. old.

7. FRÖHLICH, Werner D.: Wörterbuch zur Psychologie. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2010. 654 p.
8. SZALÓKI Gabriella: Online közösségek: Egy jól működő fórum elemzésén keresztül. [Szakdolgozat] Debrecen, 2004. (mek.oszk.hu/05400/05485/05485.pdf)
9. BODÓ Balázs: A szerzői jog kalózzai. Budapest: Typotex, 2011. 337 p.
10. AUDUNSON, Ragnar – TÓTH Máté: Social websites for readers ... i. m.
11. JÁVORKA Brigitta: Frissítsd a könyvtárad! i. m. 287–291. old.

További irodalom

- KUO-MING, Chu: A study of members' helping behaviors in on-line community = Internet Research, 19. vol. 2009. 3. no. 279–292. p.
- LIU, Ziming: Reading behavior in the digital environment: Changes in reading behavior over the past ten years = Journal of Documentation, 61. vol. 2005. 6. no. 700–712. p.

Beérkezett: 2014. április 16.

Europeana 1989

Az Europeana 1989 (www.europeana1989.eu) az Európai Digitális Könyvtár projektje, amelynek célja, hogy egy mindenki számára hozzáférhető európai archívumot hozzon létre az 1989-es változásokról. Ehhez maguk a felhasználók szolgáltatják a digitális tartalmat: a gyűjtési kampánynapokon (eddig Németországban, Csehországban, a balti államokban és Lengyelországban szerveztek ilyeneket) vagy önállóan is online feltölthetik a honlapra a gyűjteménybe illeszkedő dokumentumaikat, tárgyaikat, történeteiket, illetve elhelyezhetik ezeket az interaktív térképen.

A program Magyarországon is elindul, koordinátora az OSA Archívum (www.osaarchivum.org).

A gyűjtési kampány helyszínei időrendben:

Szeged (2014. május 23-24.),
Sopron (2014. május 30-31.) és
Budapest (2014. szeptember 5-6.).

Kapcsolódó oldalak:

<http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php/nyitolap/9-magyar-nyelvu-tartalom/friss-hirek/1142-to-rtenelmet-irtunk-1989>

<http://szegedma.hu/hir/szeged/2014/05/a-rendszervaltas-szemelyes-emlekeit-gyujtik-szegeden-is.html>

<https://www.facebook.com/events/649136285164066/>

(Forrás: Katalist, 2014. május 20. Keveházi Katalin tájékoztatójából)